

FILOLOGIJA 75, Zagreb 2020.

Govor akademika Augusta Kovačeca, člana Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije

Poštovane, poštovani,

prethodnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pri osnutku Jugoslavenska akademija, bila je osnovana s glavnom zadaćom da skrbi o onim disciplinama koje su bitne za nacionalni identitet i nacionalnu opstojnost, kao što su jezik, književnost, povijest i sl., i s pomoću kojih se u ono doba moglo kako tako suprotstavljati naletima austro-njemačke "globalizacije". Toj su osnovici od samoga početka djelovanja Akademije pridružena i druga područja znanosti i umjetnosti, kao primjerice prirodoslovno, koja sama po sebi najčešće izravno ne utječu na očuvanje posebnosti i identiteta. Zato valja istaknuti da nijedno područje znanstvene djelatnosti tijekom cijele povijesti Akademije nije bilo toliko podložno pritiscima i manipulacijama kao filološko, ponajprije jezično, a ti su pritisci nerijetko išli tako daleko da su prijetili i dokidanjem ili barem znatnim smanjenjem filoloških aktivnosti, pogotovu onih koje su povezane s hrvatskim jezikom. Valja također reći da je rijetko koje područje znanstvene djelatnosti bilo toliko često kao filološko prepuštano nemaru i nebrizi.

Akademija je nedugo nakon početka svojega rada pristupila izradbi svojega velikoga monumentalnoga »Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika« (počeo izlaziti 1880.) na kojemu su tijekom idućega gotovo jednoga stoljeća (do 1976.) radile skupine najboljih stručnjaka, kroatista, lingvisti, leksikografa. Može se uočiti da su se u različitim razdobljima oko rada na tom projektu vrlo često suprotstavljale službene vlasti i Akademija, ili pak i pojedine skupine unutar same Akademije. Tako su od samoga početka, za korist austro-njemačkoga Drang nach Osten, iz građe i obradbe u tom rječniku bila izostavljena kao izvori djela na kajkavskom i uglavnom ona na čakavskom. Bilo je više takvih slučajeva u radu Akademije.

Upravo radi dovršetka toga temeljnoga Akademijina projekta, kakav je bio Rječnik, godine 1948. bio je unutar Akademije osnovan Institut za jezik (za bezimeni ili za sveimeni jezik?), a taj je institut napokon, nakon gotovo jednoga stoljeća od početka rada na tom rječniku, uspio veliki Akademijin rječnik privesti kraju. Uz taj glavni projekt Institut je s vremenom razvio i različite druge jezikoslovne djelatnosti, koje su nužne s nacionalnoga i kulturnoga stajališta, ali koje nisu u financijskom smislu lukrativne, kao što to uostalom nije nijedna filološka djelatnost, no koje su važne

za potvrđivanje i očuvanje identiteta. U zemlji kakva je bila bivša savezna država, u kojoj su bile omiljene reforme koje su same sebi svrhom, kakve su i danas u modi, a iza kojih se ujedno može mnogo toga kriomice promicati, Akademijin Institut za jezik spojen je 1977. s Institutom za narodnu umjetnost u sklopu Instituta za filologiju i folkloristiku (1977–1990). Iako je Institut bio istrgnut ispod ingerencija Akademije, on je i dalje svoje osnovne zadaće obavljao zahvaljujući nekolicini kvalitetnih kadrova iz Instituta vezanih uz Akademiju, pojedinaca koji su imali visoko mjesto u hrvatskoj lingvistici i na Akademiju se oslanjali, ili pak zahvaljujući dogovornoj suradnji s Akademijom.

No uskoro nakon izdvajanja Instituta iz Akademije (1977.) pokazalo se da Akademija bez svoje radne istraživačke institucije za polje lingvistike i filologije, koju će ona sama organizirati i usmjeravati, ne može odgovoriti svim izazovima suvremenoga proučavanja nacionalnoga jezika. Iz elementarne istraživačke nužnosti Akademija je prije 35 godina, godine 1984., osnovala svoj Zavod za lingvistička istraživanja. Iako je zadataka bilo mnogo, upravo napretek, Razred za filološke znanosti odlučio je da prva osnovna zadaća Zavoda bude priređivanje za tisak tzv. »Benešićeva rječnika« jer je, kao što je to dobro uočio Miroslav Krleža koji sigurno nije bio ni politički neuk ni zadržiti nacionalist, taj rječnik na najbolji način donosio onu građu hrvatskoga književnoga jezika koja je u velikom Akademijinu rječniku bila ili zanemarena ili zaobiđena. Moramo reći da je već ranije Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, tada blisko povezan s Akademijom, počeo s pripremama za izdavanje »Rječnika kajkavskoga književnoga jezika«, ali da je naš Zavod nešto kasnije predvidio pripremanje i izdavanje »Rječnika čakavskoga književnoga jezika« koje još uvijek teče sporo.

Početkom 1990-ih bilo je pokušaja da se Institut za jezik vratiti u okrilje Akademije, ali kod onih koji o tome odlučuju nije bilo ni sluha ni volje za to. Ipak je na kraju uspjelo da se Institut za jezik izdvoji iz Instituta za folkloristiku i da se osamostali pod imenom Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. No ni to nije išlo bez teškoća. Među onima koji su mislili da se mora odlučivati jedino po njihovu, bilo je mnogo onih koji su smatrali da je znanost samo ono čime se bave oni osobno ili njihov klan. Neki su također rezonirali: »Što će nam Institut za hrvatski jezik, pa svi mi znamo hrvatski«. Srećom, ministar koji je donio odluku – inače profesor FER-a, vrstan znalac elektrotehnike i informatike – bio je uvjeren da nijedna znanost ne može napredovati bez uređenoga nazivlja, terminologije, a terminologiju za svako područje sustavno mogu urediti ili samo jezikoslovci, ili pak stručnjaci matičnih struka – ali u suradnji s jezikoslov-

cima. No i u ovom drugom slučaju načela daju jezikoslovci. Ministar je također istaknuo da je jezikoslovlje znanost o čijoj autonomnosti niti mogu niti smiju odlučivati zastupnici drugih znanosti. Čini se da je takvih ministara sve manje.

Na čelu našega Zavoda bio je na početku akademik Rudolf Filipović, stručnjak s vrlo bogatim međunarodnim vezama u znanosti, koji je dobro poznao djelatnost i ustroj sličnih ustanova u drugim zemljama, a bio je i vrstan organizator koji je zdušno vodio brigu o svojim suradnicima. Priređivanje i objavljivanje »Benešićeva rječnika« ostalo je do danas jedna od glavnih, temeljnih djelatnosti Zavoda, ali se u Zavodu usporedno radi na organizaciji projekata iz dijalektologije i povijesti hrvatskoga jezika, iz onomastike, iz priređivanja i organizacije prikupljanja građe za hrvatski, slavenski i europski jezični atlas i drugih djelatnosti. Glavni nedostatak Zavoda, upravo njegova slaba strana, jesu malobrojnost kvalificiranih kadrova kojih je iz godine u godinu sve manje, neadekvatni radni uvjeti (prostorije, vlaga, grijanje i sl.), vrlo rijetka i mala mogućnost angažiranja sposobnih mladih ljudi koji bi se u Zavodu mogli solidno pripremiti za samostalan istraživački rad.

Posebno ću ovom prigodom spomenuti da pored ostalih djelatnosti Zavod, uz veliki napor, vodi brigu također o priređivanju i izdavanju triju znanstvenih jezikoslovnih časopisa Akademijina Razreda za filološke znanosti – *Filologija*, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, *Folia onomastica Croatica* – a da u održavanju te temeljne znanstvene izdavačke djelatnosti ključnu izvršnu ulogu imaju naše novakinje postdoktorandice, koje su do sada odlično ispunile sve uvjete za stalan rad u Zavodu, a bez kojih bi i osnovne djelatnosti Zavoda i izdavanje znanstvenih časopisa došle u pitanje. Iskreno se nadamo da će nakon 35 godina uspješnoga rada Zavoda i ta pitanja biti zadovoljavajuće riješena.

